

**Několik poznámek k dokumentu
Mezinárodní teologické komise
*O některých aktuálních otázkách eschatologie***

CTIRAD VÁCLAV POSPÍŠIL

Dokumenty MTK určitě zasluhují naši pozornost, protože jsou společným dílem renomovaných odborníků, jejich vypovídací hodnota má tudíž povahu společného mínění katolických teologů, i když se nejedná o dokumenty magisteriální. Dlouhodobým záměrem Teologické komise ČBK je zpřístupnění všech doposud vzniklých dokumentů zmíněné komise v češtině, neboť se jedná o vynikající studijní materiály. V dané souvislosti si dovoluji informovat, že se podařilo shromáždit od dárců finanční prostředky, které nám umožní v dohledné době přeložit a nějakou formou publikovat (webové stránky, kniha) všechny doposud v českém jazyce nepublikované dokumenty zmíněné komise.

Každý katolický teolog, který si pozorně přečte dokument *O některých aktuálních otázkách eschatologie*, určitě bude souhlasit s tím, že daný text je aktuální i dnes, ačkoli spatřil světlo světa dne 16. 11. 1991.¹ Na následujících řádcích se vás pokusím pozvat k četbě zmíněného textu a přispět k tomu, aby toto setkání s dílem předních katolických odborníků bylo pokud možno co nejplodnější.

1. Někteří členové autorské komise

Rozhodně není bez zajímavosti, že v úvodu (srov. s. 15)² se dozvídáme o subkomisi vedené velmi ctihodným otcem Candidem Pozo SJ, která inkriminovaný dokument připravila. Uvedený teolog z Granady se dlouhodobě věnoval studiu eschatologie, o čemž svědčí jeho velmi obsáhlá monografie na dané téma³ a s níž dokument v řadě bodů nepochybně souvisí.

Mezi těmi, kdo pracovali na dokumentu o eschatologii, nacházíme také jména „G. Gnilk“ (což by nás nemělo zmást, protože italské „Gioacchino“ odpovídá německému „Joachim“) a Christoph Schönborn.

¹ V soudobé české teologické literatuře se setkáváme s následujícími knižními pojednáními o eschatologii: RATZINGER, Joseph. *Eschatologie: smrt a věčný život*. 1. vydání. Brno, Barrister & Prinicpal, 1996 (originál 1977); DOLISTA, Josef. *Perspektivy naděje*. 1. vydání. Brno: CDK, 1997; ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*. 1. vydání. Olomouc: Refugium, 2007.

² Číslo stránek se vztahují k české edici: MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *O některých aktuálních otázkách eschatologie*. 1. vydání. Olomouc: Refugium, 2008.

³ Srov. POZO, Candido. *Teologia del más allá*. 2. vydání. Madrid: BAC, 1981; POZO, Candido. *Teologia dell'aldilà*. 1. vydání. Milano: Edizioni Paoline, 1983 (2. vydání 1986, 3. vydání 1990) – 540 stran textu.

2. Problematika poměru mezi tělem a duší

Považuji za povinnost upozornit na určité napětí mezi tímto dokumentem MTK z roku 1991 a jiným dokumentem téže komise, ovšem v docela jiném personálním složení, *Společenství a služba*.⁴

Dokument o eschatologii pochopitelně odmítá dualismus, zároveň ale v souvislosti s intermediální eschatologií musí hovořit o existenci oddělené duše, a proto autoři daného textu navrhuji, abychom brali v potaz něco jako „dualitu“ mezi tělem a duší (srov. 5.1; s. 55). Osobně se domnívám, že terminologicky by zřejmě bylo příhodnější použít pro označení příslušné skutečnosti výrazu „polarita“ mezi duší a tělem.⁵

Velmi zajímavé je v této souvislosti také upozornění, že schéma protikladu mezi absolutně nedualistickou Biblií a striktním dualismem helénského myšlenkového světa, je poněkud zjednodušené jednak proto, že helénismus není totéž co platonismus, jednak proto, že na rovině obecné kulturní antropologie docházelo k určitému prolínání obou myšlenkových světů, jak o tom svědčí nejen poslední vrstvy Starého zákona (srov. 4.4–4.5; s. 52–55).

Významné je rovněž objasnění tvrzení Tomáše Akvinského, podle něhož by po smrti nepřežívala lidská osoba. Tomáš vycházel z Boethiovy definice osoby, a proto musel dojít k závěru, že nekompletní lidská přirozenost nemůže být vnímána jako osoba. Nicméně to není jediná možná definice osoby,⁶ a proto je zcela oprávněně tvrzení: „Po smrti pokračuje a přežívá určitý duchovní prvek vybavený vědomím a vůlí, [...] v něm subsistuje totéž lidské „já“, přičemž kompletně schází jeho tělo“⁷ (srov. 5.4; s. 59–60).

Rozhodně bychom neměli přehlédnout konstatování, že Nový zákon neví nic o takzvané „kompletní smrti“, tedy o konci duševního principu (srov. 4.5; s. 51).⁸

S tématem poměru mezi duší a tělem úzce souvisí rovněž devátá kapitola (s. 81–86), v níž nalezneme argumenty proti reinkarnacionismu.

⁴ Srov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Společenství a služba*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

⁵ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad V. K českému překladu dokumentu MTK *O některých aktuálních otázkách eschatologie*. In MTK. *O některých aktuálních otázkách eschatologie*, s. 3–14, zde 8–9.

⁶ Je-li lidská osoba subsistenčním vztahem člověka Já k Otci v Synu a Duchu svatém, pak je možno v případě oddělené duše, která je nositelkou tohoto psychického a vztahového Já, hovořit o neúplné osobě. Autoři dokumentu z počátku devadesátých let ale možnosti definovat osobu vztahově nevěnovali pozornost. Srov. POSPÍŠIL, Ctirad V. K českému překladu dokumentu MTK *O některých aktuálních otázkách eschatologie*, s. 11.

⁷ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *List Recentiores episcoporum Synodi*, 17. května 1979, 3; AAS 1979, roč. 71, s. 941; EV 6, č. 1539.

⁸ Zdá se být vhodné podotknout, že mezi eschatologií vzkříšení a eschatologií oddělených duší musí být napětí, neboť zatímco první ekonomie spásy je výrazem vlastního Božího záměru a chtění, tak druhá ekonomie není docela v souladu s vlastním Božím plánem, protože smrt jakožto roztržení duše a těla je důsledkem hříchu.

Autoři dokumentu *Společenství a služba* berou v potaz celou řadu konstitutivních prvků teologické antropologie kromě jednoho, totiž právě kromě eschatologie. Zároveň velmi ostře odmítají jakoukoli formou dualismu (srov. čl. 9, 27, 28, 29, 30). S čímž je třeba do značné míry souhlasit, nicméně daná pozice rovněž volá po určitém doplnění a vyvážení. V této souvislosti je kupříkladu nutné připomenout nevyhnutelnou nadřazenost duše vzhledem k tělu v oblasti spirituality. Rovněž eschatologická problematika nás nevyhnutelně vybízí k poněkud odstíněnějšímu pojmání poměru mezi tělem a duší, než jakou nabízí dokument z roku 2004.⁹

Je tedy zřejmé, že oba dokumenty se vzájemně doplňují nejenom tematicky, nýbrž také v záležitosti problematiky pojmání poměru mezi duší a tělem, a proto bychom je měli číst současně. Je ovšem s podivem, že autoři chronologicky pozdějšího dokumentu nezohledňují myšlenkový obsah dokumentu o eschatologii.

3. Další systematicko-teologické podněty

V úvodu dokumentu věnovaného eschatologii (srov. s. 18–28) se konstatuje, že o tomto tématu se v naší době hovoří pouze málo, anebo zkresleně či nepřesně. Jestliže cíl je první v řádu úmyslu a poslední v řádu jednání, pak by mělo být zřejmé, nakolik pojetí eschatologie ovlivňuje naše smýšlení a jednání, nakolik dodává našemu životu smysluplnost. V dané souvislosti není divu, že se stále více projevuje krize křesťanské naděje.

První a druhá kapitola vycházejí (srov. s. 29–41) velmi důsledně z exemplarity Kristova vzkříšení vzhledem k našemu budoucímu vzkříšení. Setkáváme se zde také se skvostnou myšlenkou H. Urs von Balthasara (srov. 1–2.3; s. 35):

„Bůh je ‚eschatologií‘ stvoření. Když je dosažen, je nebem; když je ztracen, je peklem; když odděluje, je soudem; když očisťuje, je očišťcem. On je ten, v němž konečně umírá, a ten, díky němuž, pro něhož a v němž je to vzkříšeno. On je takový, jaký se obrací vůči světu, tedy ve svém Synu Ježíši Kristu, jenž je zjevením Boha a také souhrn ‚eschatologických skutečností‘.“¹⁰

Eschatologie se zde důsledně teologizuje, protože otázky po věčném soudu nebo po věčné existenci jsou převedeny na otázky z oblasti pojednání o společných vlastnostech Otce, Syna a Ducha svatého jako o jádru celé teologie.¹¹

Zároveň si ale dovoluji poznamenat, že smrt jako důsledek hříchu na jedné straně a na druhé straně konec biologického procesu života v tomto světě jsou zcela zřetelně dvě odlišné věci. V dané souvislosti není bez zajímavosti souběh bezhříšnosti Matky Páně a závěr biologického procesu jejího života. Z toho lze vyvodit, že pokud by Adam nezhřešil, jeho život na této zemi by nevyhnutelně končil, nejednalo by se však o smrt v dnešním slova smyslu. Srov. POSPÍŠIL, Ctírad V. K českému překladu dokumentu MTK *O některých aktuálních otázkách eschatologie*, s. 11–12.

⁹ Srov. POSPÍŠIL, Ctírad V. Některé antropologické otázníky a mariologické implikace dokumentu *Společenství a služba*. *Studia Theologica* 2006, roč. VIII, č. 1 (23), s. 83–86.

¹⁰ BALTHASAR, Hans Urs von. Eschatologie. In *Fragen der Theologie heute*. 1. vydání. Zürich – Köln, 1957, s. 407–408.

S řečeným pak souvisejí úvahy ohledně časovosti vzkříšení jednak ve smyslu odmítnutí teorie vzkříšení ve smrti (srov. 2.1; s. 37–40), jednak ve smyslu určité časovosti věčnosti oddělených duší i stavu člověka v kompletním oslavení po vzkříšení. Autoři dospívají k závěru, že i po smrti existuje duše v určité nám blíže neznámé formě časovosti a že hovořit o tělesné realitě vzkříšení bez jakékoli formy časovosti je protimluv (srov. 2.2; s. 40–42). To ale znamená radikální popření dualismu věčnost – čas.¹² Jestliže jedině Bůh je dokonale „ustavičným Teď“, pak to neznamená, že jeho věčnost by byla z času vykázána a že by stvořený čas jako něco pozitivního neměl v Boží věčnosti místo.¹³ Così obdobného nevyhnutelně platí o tajemné a transcendentní prostorovosti vzkříšení,¹⁴ pročež opět platí, že neprostorové vzkříšení je protimluv, takže:

„Z toho všeho vyplývá, že vzkříšení Páně je jakoby prostorem našeho budoucího slavného zmrtvýchvstání a že naše budoucí vzkříšení je nutno interpretovat jako církevní událost“ (1.1; s. 30–31)

Ekleziální rozměr vzkříšení na konci věků znamená, že transcendentální prostorovost (srov. Jan 14,2) je ustavena vzkříšením a oslavením vtěleného Syna, který je svou vlastní prostorovostí. Naše vzkříšení pak bude znamenat jednak naše definitivní přebývání v Kristem ustavené transcendentální prostorovosti, tedy definitivní naplnění našeho bytí v Kristu, což odpovídá církevnosti vzkříšení na konci věků, jednak to, že i my po Kristově vzoru budeme svou vlastní prostorovostí.

4. Epilog – prohlášení o mozkové smrti ze sklonku roku 2008

S antropologií a eschatologií bezesporu velmi úzce souvisí otázka přesné definice smrti. Na sklonku roku 2008 se na vatikánských webových stránkách objevilo prohlášení: *Proč je pojem mozkové smrti platný jako definice smrti – deklarace neurologů a dalších odborníků*. Nejedná se tedy o dokument MTK, rozhodně ne o prohlášení magisteria, nicméně prohlášení má velkou odbornou váhu.

Dozvídáme se, že kritérium nevratné ustání mozkových činností (nezaměňovat s bezvědomím!) bylo přijato jako kritérium smrti zhruba před čtyřiceti lety a že konsensus v této věci narůstá. Je pochopitelné, že stanovení toho-

¹¹ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad V. *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*. 1. vydání. Kostelní Vydří – Praha: Karmelitánské nakladatelství – Krystal O.P., 2007, s. 427nn.

¹² Popření tohoto protimluvu je jedním ze základních předpokladů křesťanské teologie dějin. Srov. POSPÍŠIL, Ctirad V. *Kristus, pravda dějin: trojiční a christocentrická teologie dějin*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.

¹³ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad V. *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 450–456.

¹⁴ Prostor vzkříšení ale rozhodně není součástí našeho kosmu, i když s naší prostorovostí souvisí podobně jako věčnost souvisí s časem. Opět platí, že toto stanovisko je v linii radikálního odmítnutí dualismu prostor a materie – neprostorový duch.

to kritéria smrti je velmi důležité z hlediska těch, jejichž mozek je nenávratně mimo funkci a jejichž těla jsou uměle udržována ve vegetativním stavu na přístrojích. Odpojení od přístrojů v takovémto případě nesmí být hodnoceno jako vražda a příbuzní by měli být informováni o skonu svého blízkého. Stanovení smrti na základě konce činnosti mozku je pochopitelně velmi důležité v případě transplantací. Je zajímavé, že již Augustin se vyjadřoval v tom smyslu, že duše opouští tělo, když přestává fungovat mozek.¹⁵ Jan Pavel II. dne 29. srpna 2000 u příležitosti své promluvy na mezinárodním kongresu Společnosti pro transplantace prohlásil, že kritérium mozkové smrti není v rozporu s křesťanskou antropologií.

¹⁵ Srov. AUGUSTINUS. *De Gen. ad. lit.* VII,19 (PL 32,365).